

Jarosław Ławski
Ewelina Feldman-Kołodziejuk
Uniwersytet w Białymstoku

OD REDAKCJI. IDEE SYJONIZMU MIĘDZY ODESSĄ A WILNEM

1.

Już tradycją stały się coroczne, białostockie spotkania badaczy problematyki żydowskiej, odbywające się od siedmiu lat w ramach cyklu badawczego „Żydzi wschodniej Polski” na Uniwersytecie w Białymstoku i w Książnicy Podlaskiej im. Łukasza Górnickiego w Białymstoku. W 2018 roku siódme spotkanie poświęcone zostało rozwojowi idei syjonizmu nie tylko na wschodnich ziemiach Rzeczypospolitej, lecz w całej Europie Środkowo-Wschodniej. Temat Konferencji brzmiał zatem: „Między Odessą, Kijowem a Wilnem. Idee syjonistyczne w Europie Środkowo-Wschodniej. Twórcy – literackie echa – język”.

Patronem sesji był Zeev Żabotyński (1880–1940), żydowski dziennikarz, pisarz, bojownik, polityk rodem z Odessy, niezwykle zasłużony dla propagowania idei syjonistycznych i powstania tym samym w przyszłości Państwa Izrael. Imprezę naukową zorganizowały: Katedra Badań Filologicznych „Wschód – Zachód” z Wydziału Filologicznego UwB, Dział Naukowy Książnicy Podlaskiej im. Łukasza Górnickiego, Muzeum w Tykocinie oraz Stowarzyszenie Naukowe „Oikoumene”. Komitety Naukowy i Komitet Organizacyjny sesji zaproponowały w owym roku następujący zestaw zagadnień badawczych do rozwinięcia przez referentów:

- Zeev Żabotyński, życie, twórczość i działalność.
- Odessa jako środowisko żydowskie: tradycje literackie i intelektualne Żydów odeskich.
- Idee syjonistyczne na dawnych ziemiach wschodnich Rzeczypospolitej i w Europie Środkowo-Wschodniej.
- Literackie portrety syjonistów, przekształcenia idei syjonistycznej w literaturze polskiej i innych literaturach.
- Idee syjonizmu na Ukrainie.

- Białystok jako ośrodek myśli syjonistycznej.
- Język idei syjonistycznych i jego odbicie w publicystyce, prasie, sztuce.

Obrady zainaugurowano 7 maja (poniedziałek) w Sali Audytoryjnej Książnicy Podlaskiej (ul. M. Skłodowskiej-Curie 14A) wystąpieniami powitalnymi prof. Jarosława Ławskiego oraz dyr. Jolanty Gadek. Przystąpiono następnie do części naukowej, w czasie której wysłuchano ośmiu referatów przedstawicieli nauki z USA, Polski, Ukrainy i Izraela. Obradom przewodniczyli wówczas dr Monika Szabłowska-Zaremba (KUL) i dr Łukasz Zabielski (Książnica Podlaska).

Po przerwie obiadowej debaty były kontynuowane pod przewodnictwem dr Olgi Ciwkacz i mgr Anny Lebet-Minakowskiej aż do uroczystej kolacji, która odbyła się w Galerii Parter w Książnicy Podlaskiej.

W czasie Konferencji przedstawiono 21 referatów badaczy reprezentujących 10 krajowych ośrodków naukowych i 4 zagraniczne uniwersytety (Tel-Awiv, Ivano-Frankivsk, Wisconsin-Madison, Odessa).

Drugi dzień obrad zaplanowany został w Synagodze w Tykocinie. O 9.30 w Tykocinie w Synagodze powitał gości dyrektor Muzeum w Tykocinie, Oddziału Muzeum Podlaskiego w Białymstoku, pan Jan Maciejewski. Obecni byli również dyrektor Andrzej Lechowski, kierujący całym Muzeum Podlaskim, a także dr Barbara Rogalewska (IPN Białystok). Obradom przewodniczyli dr Anna Jeziorkowska-Polakowska (KUL) oraz prof. Jarosław Ławski (UwB).

Po wysłuchaniu referatów pracownik Muzeum, pan Dariusz Szada-Borzyszkowski, zaprosił uczestników Konferencji do zwiedzania Tykocina, poszukiwania śladów kultury żydowskiej w tym miasteczku. Goście odbyli kilkugodzinną wędrowkę po miejscach, o których nie zawsze wspominają przewodniki. Konferencję zakończył obiad w tykocińskich restauracjach.

2.

Konferencja w roku 2018 upamiętniła się udziałem znakomych gości zagranicznych, losami bądź tematyką badań związanych z Polską i kulturą Rzeczypospolitej. Mamy na myśli: prof. Rachel Brenner (USA, Izrael), Pana Philipa E. Steele'a (Amerykanina z Idaho mieszkającego na stałe w Polsce), dr Elenę Tartakowsky, badaczkę dziejów Habimy z Tel-Awihu (Izrael), dr Olgę Ciwkacz, utrwalającą ślady żydowsko-polskiej przeszłości w dawnym Stanisławowie (Ukraina), a także dra Artura Malinowskiego, rusycystę i komparatystę z Odeskiego Narodowego Uniwersytetu im. Ilii Miecznikowa.

Prezentowany tom przynosi wystąpienia badaczy wygłoszone na sesji, podzielone na III rozdziały: *Wokół idei syjonizmu*; *Życie społeczne i kultura*; *Literackie reprezentacje idei*. Publikację przygotowano we współpracy

z Działem Naukowym Książnicy Podlaskiej im. Łukasza Górnickiego oraz Stowarzyszeniem Naukowym „Oikoumene”. Kolejna konferencja z tego cyklu w 2019 roku poświęcona została „Artystom żydowskim z Europy Środkowo-Wschodniej”. Chcielibyśmy wyrazić wdzięczność członkom Komitetu Naukowego cyklu Konferencji „Żydzi wschodniej Polski”, którzy udzielają wsparcia idei tych spotkań¹. Równocześnie składamy podziękowanie osobom, które w szczególny sposób uczestniczyły w przygotowaniu tego ważnego spotkania: dyr. Jolancie Gadek z Książnicy Podlaskiej im. Łukasza Górnickiego, Dyr. Janowi Maciejewskiemu, który gościł nas w tykocińskiej synagodze; członkom Komitetu Organizacyjnego, których praca umożliwiła sprawne zorganizowanie i przeprowadzenie tej naukowej imprezy: dr. Łukaszowi Zabielskiemu, mgr. Patrykowi Suchodolskiemu, dr. Michałowi Siedleckiemu, mgr. Kamilowi K. Pilichiewiczowi (wszyscy z Książnicy Podlaskiej), a także niezawodnej pani mgr Joannie Wildowicz z Instytutu Neofilologii Uniwersytetu w Białymstoku. Pan Lucy Lisowskiej dziękujemy za zgodę na wykorzystanie obrazów Israela Beckera w *Programie* i na plakacie sesji. Pani prof. Annie Janickiej składamy podziękowanie za niezawodną jak zawsze opiekę nad gośćmi Konferencji.

3.

Ku naszemu zdumieniu wątek syjonistyczny najmocniej zaznaczył się w referatach poświęconych nie tyle życiu społecznemu, polityce, judaizmowi, lecz po prostu literaturze. Czy znaczyłoby to, że idee syjonistyczne weszły na inny poziom swego cywilizacyjnego istnienia, stały się częścią kultury i wysokiej, i masowej? Nie byłoby w tym nic dziwnego, gdyby zważyć, iż już założyciel ruchu syjonistycznego czerpał obficie z literackich – także polskich – źródeł inspiracji. Tak tę inspirację ujął zwięźle nieoceniony Ryszard Löw: „Żabotyński, który władał wieloma językami i wszystko czytał w oryginale, odbierał literaturę poprzez swe przekonania ideologiczne. Słobęność narodowa literatury była dla niego oczywista. (...) Żabotyński przedkładał Mickiewicza nad Puszkina, a literaturę polską nad rosyjską. Literatura rosyjska bowiem »nie wytworzyła – jak pisał – ani jednej przekonującej postaci Żyda, takiej jak np. Natan Mędrzec Lessinga, natomiast wniosłe przykłady takich kreacji znaleźć można u naszych polskich sąsiadów, u Elizy Orzeszkowej czy Mickiewicza. Ten ostatni w *Panu Tadeuszu*

¹ W skład Komitetu Naukowego wchodzi: prof. Alan Duben [Stambuł], dyr. Jolanta Gadek [Białystok], dr Helena Datner [Warszawa], pan Mark Halpern [Nowy Jork], dr Anna Frajlich [Nowy Jork], prof. Halina Krukowska [Białystok], dr Wiktoria Moczalowa [Moskwa], prezes Lucy Lisowska [Białystok], pan Ryszard Löw [Tel-Awiv], dr Barbara Olech [Białystok], prof. Dariusz K. Sikorski [Gdańsk], prof. Anna Janicka [Białystok], prof. Maciej Tramer [Katowice], prof. Jarosław Ławski [Białystok].

powołał do życia głośnego Jankiela wtedy, kiedy Puszkina tak zafalszował postać Żyda Salomona w *Skąpym rycerzu*.« (...) Przy innej okazji dodaje: »Wierszy Mickiewicza nauczyłem się na pamięć«. Skądinąd wiadomo, że Żabotyński znał i często recytował z pamięci setki fragmentów *Pana Tadeusza* w oryginale². Jak wskazuje Löw, prócz ulubionego *Konrada Wallenroda* Żabotyński wynosił najwyższej *Cyrana Rostanda*, *Fritjofową sagę* szwedzkiego pisarza Esaiasa Tegnéra³, *Kruka* Poego i dzieła Sienkiewicza...

W takim kontekście literacki obraz syjonizmu, który zdominował nasz tom, wydaje się konsekwentną kontynuacją związków idei syjonistycznej i sztuki pisarskiej. Ów związek idei i sztuki jest przecież znamieny i dla Żydów, i dla Polaków przynajmniej od XIX wieku.

Zapraszamy Państwa do lektury tomu o początkach i metamorfozach idei syjonistycznych na ziemiach między Wilnem a Odessą, Warszawą i Kijowem...

---

² R. Löw, *Mickiewicz w kręgu hebrajskim*, w: tegoż, *Literackie podsumowania polsko-hebrajskie i polsko-izraelskie*, red. i opr. M. Siedlecki, J. Ławski, posłowie B. Olech, Białystok 2014, s. 17; badacz cytuje następujące wydanie pism Żabotyńskiego: Z. Żabotyński, *Ha-letifa ha-rusit* (Rosyjskie muśnięcie), w: „Ketavim niwcharim”, Tel-Aviv 1936, t. 1, s. 191 (jest to tekst z 1909 roku).

³ Por. *Izajego Tegnera Fritjofowa saga*, Poznań: L. Merzbach, 1856.